

ภาพสะท้อนหลักการอยู่ร่วมกันจากกฎหมายโบราณอีสาน :
กรณีศึกษา กฎหมายโบราณสาเกตุนครและฉบับวัดดาวดึงส์
Reflection on Coexist Principles based on E-san Customary Laws:
a Case study of Ancient Law of Saket Nakorn
and the Dao-Wa-Dueng

ผศ.ดร.ศิวัช ศรีโกคางกุล, อำนาจ พรหมกลับ
Asst.Prof.Dr.Siwach Sripokangkul, Amnad Promkul
วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น
นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งศึกษาถึง ๑) หลักธรรมจากกฎหมายโบราณสาเกตุนครและฉบับวัดดาวดึงส์ ๒) ภาพสะท้อนหลักการอยู่ร่วมกันในสังคมจากกฎหมายโบราณสาเกตุนครและฉบับวัดดาวดึงส์ ผู้วิจัยอาศัยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๖ ท่าน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายอธิบายและพรรณนาความ ผลการวิจัยพบว่า การปกครองสังคมอีสานในอดีตมักจะอ้างอิงหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก กฎหมายมักจะมีการบัญญัติให้บุคคลในสังคมเคารพต่อพระพุทธศาสนาอย่างสูงสุด ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการปกครองท้องถิ่น แม้ว่าในขณะนั้นกฎหมายโบราณมีจำนวนมาตราน้อยและจัดเรียงไว้ไม่เป็นหมวดหมู่ แต่เป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่า สังคมในสมัยก่อนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สังคมไม่สลับซับซ้อนมากนัก เนื้อหากฎหมายจึงบัญญัติเฉพาะเท่าที่จำเป็น อาทิเช่น ประเด็นการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา การเคารพชนชั้นผู้ปกครอง ประเด็นชู้สาว ประเด็นสัตว์เหยียบย่ำพืชผล การทะเลาะวิวาท การลักขโมย และเรื่องหนี้ ซึ่งทั้งหมดมักจะอิงตามหลักของศีลห้า นอกจากสังคมอีสานในยุคโบราณจะมีกฎหมายเป็นสิ่งที่ควบคุมทางสังคมแล้ว ชาวอีสานยังได้ยึดเอาฮีตสิบสองคองสิบสี่เป็นหลักในการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งฮีตสิบสองหมายถึงจารีตประเพณีที่ประชาชนต้องร่วมกิจกรรมทำบุญในแต่ละเดือนตลอดทั้งปี และคองสิบสี่ คือ แนวทางสำหรับผู้ปกครองบ้านเมืองและประชาชนทั่วไปพึงปฏิบัติ ๑๔ ประการ ทั้งสองประการนี้เป็นภาพสะท้อนหลักธรรมและการอยู่ร่วมกันโดยเป็นข้อกำหนดของสังคมสมัยนั้น

คำสำคัญ: กฎหมายโบราณอีสาน, กฎหมายโบราณสาเกตุนครและฉบับวัดดาวดึงส์,
ภาพสะท้อนหลักการอยู่ร่วมกัน

Abstract

The purposes of this study were to: 1) study the Coexist Principles of the Ancient Laws of Saket Nakorn and the Dao-Wa-Dueng versions, 2) reflect on the principles of living as collective members in society related to the ancient laws of Saket Nakorn and the the Dao-Wa-Dueng Issues. The researchers employed qualitative research approach for data collection. The document analysis and in-depth interview with six experts were conducted. The descriptive analysis and narrative report were implemented. It was found that in the past, E-san society was governed based on Buddhist principles. The law was always enacted for people to believe in and pay homage to Buddhist as highly aspect in their lives. This approach was considered to be the govern approach of local administration even though during such period, there were quite a number of laws, but it was not well-categorized into chapters. It showed the simple way of life in the society with no complication. The content of laws were specified only the crucial ones such as the aspect of enriching Buddhism, pay respect to the govern class, aspect of adultery, trample on animals and crops, brawl, robbery, and debt. All these aspects were concerned with five Buddhist precepts. Moreover, ancient E-san society was not only stipulated law to control the society, E-san people were also based their ways of life on participating in activities of merit making all year round as well as held on the practice of “Heed Sip-Song Klong Sip-See” (14 principles) as the main principle for govern the country. The general public was also based their practices on the fourteen principles which was reflected on the situation of collective rules for the society in that era.

Keywords : E-san Customary Laws, Ancient Law of Saket Nakorn and the Dao-Wa-Dueng, Reflection on Coexist Principles

บทนำ

ในอดีต สิ่งที่เป็นเครื่องมือในการปกครองท้องถิ่น เป็นกฎเกณฑ์หรือแม่แบบให้สมาชิกในสังคมร่วมกันยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ เพื่อมิให้เกิดการกระทบกระทั่งกันระหว่างสมาชิกในสังคมนั้นๆ และจะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ผู้ใดกระทำความผิดหรือกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ผู้มีอำนาจก็จะลงโทษเพื่อมิให้เป็นเยี่ยงอย่างกับบุคคลอื่น สิ่งนี้เรียกว่า “กฎหมาย” และกฎหมายเป็นเครื่องมือช่วยให้ทุกคนมีความเท่าเทียมกันด้วย^๑

ในยุคโบราณ สังคมในอีสานใช้จารีตประเพณีเป็นเครื่องมือในการรักษาคุณค่าของสังคมขณะนั้นเอาไว้ แต่ต่อมา เมื่อประชากรเพิ่มขึ้น ปัญหาต่างๆ ก็เพิ่มมากขึ้น ความผิดต่างๆ ก็หลากหลายมากขึ้น จนผู้ปกครองต้องตรากฎหมายออกใช้เพื่อให้ผู้ปกครองตัดสินข้อพิพาทด้วยมาตรฐานเดียวกันในความผิดอย่างเดียวกัน เพื่อจะได้รักษาความยุติธรรมของสังคมเอาไว้ได้^๒

กฎหมายโบราณอีสานไม่ค่อยปรากฏว่ามีผู้ใดศึกษามากนักเนื่องจากปัญหาพื้นฐานคือไม่สามารถหาหลักฐานประเภทนี้เพิ่มเติมได้ ดังที่ปรากฏว่า มีผู้กล่าวถึงกฎหมายภาคอีสานเป็นครั้งแรกตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๔๙ ซึ่งเป็นปีที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงประทานกฎหมายอีสานให้กับหอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๔๙ ซึ่งเป็นฉบับแรกที่ได้ตีพิมพ์ในอีก ๓๓ ปี ถัดมา คือพุทธศักราช ๒๔๘๒ และกฎหมายโบราณอีสาน จึงได้รับการกล่าวถึงอีกครั้งหนึ่งในพุทธศักราช ๒๕๒๕ โดย นายจารุบุตร เรืองสุวรรณ ในการสัมมนาทางวิชาการที่วิทยาลัยครูบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ จะเห็นวาระเวลากว่า ๗๖ ปี (๒๔๔๙-๒๕๒๕) วงการอีสานศึกษาแทบไม่ได้พัฒนาอะไรเลย^๓

จนกระทั่งในปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ นี้เอง อรรถ นันทจักร ในนามกลุ่มผู้สนใจกฎหมายโบราณอีสาน จึงได้ออกแบบสำรวจเอกสารโบราณในเขต ๕ จังหวัด คือ อุบลราชธานี มุกดาหาร นครพนม ร้อยเอ็ด และหนองคาย ปรากฏพบกฎหมายโบราณอีสาน อีก ๖ ฉบับ คือกฎหมายหนองบัวลำภู กฎหมายอีสาน ฉบับนายบาน โพธิ์ไทร กฎหมายโพธิ์สาราษฎร์ ๑๒ กฎหมายลักษณะบ่าวสาว (หลักคำ) กฎหมายอีสานฉบับสมุดไทยดำ และกฎหมายหลักคำคลองเมือง ว่าด้วยฮีต ๑๒ คลอง ๑๔

จนกระทั่งพุทธศักราช ๒๕๔๘ ได้มีการค้นพบกฎหมายโบราณอีสานอีกจำนวน ๒ ฉบับ ฉบับแรกชื่อว่า กฎหมายโบราณสาเกตุนคร พบที่วัดพรหมประสิทธิ์ บ้านหนองอุ่ม ตำบลนาสีนวล อำเภอกันทรวิชัย

^๑ อรรถ นันทจักร, ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ประเพณีการจัดบันทึกประวัติศาสตร์หัวเมืองอีสานถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๙), หน้า ๗๗.

^๒ สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, ประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน, (ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑), หน้า ๘๔.

^๓ อรรถ นันทจักร, ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ประเพณีการจัดบันทึกประวัติศาสตร์หัวเมืองอีสานถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๙), หน้า ๗๗.

จังหวัดมหาสารคาม มีลักษณะเป็นใบลานยาว จำนวน ๑๔ ลาน จารด้วยอักษรธรรมอีสาน ตราขึ้นเมื่อ พุทธศักราช ๒๓๘๗ ไม่ปรากฏชื่ว่าผู้ใดเป็นผู้ตรา ระบุแต่เพียงว่าอาจารย์เพ็ง เป็นผู้จาร ซึ่ง สัญญา วุฒิสาร ได้นำมาปริวรรตเป็นอักษรไทย สอบทานโดย ปฐมพงศ์ ณ จัมปาศักดิ์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการ พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และอีกฉบับหนึ่ง ซึ่งอาจารย์ทั้งสองท่านเป็นผู้ค้นพบเช่นเดียวกันไม่ปรากฏ ชื่อกฎหมาย เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา ผู้วิจัยจึงขอตั้งชื่อตามสถานที่พบคือวัดดาวดึงส์ อำเภอกมลา จังหวัด มหาสารคาม โดยใช้ชื่อว่า “กฎหมายโบราณอีสาน ฉบับวัดดาวดึงส์” ลานมีลักษณะใบลานยาว จำนวน ๑๘ ลาน จารด้วยอักษรธรรมอีสาน ไม่ปรากฏนามผู้บันทึก ตราขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๔ สัญญา วุฒิสาร เป็นผู้ปริวรรตเป็นอักษรไทย สอบทานโดย สมัย วรรณอุตร โดยกฎหมายทั้งสองฉบับสันนิษฐานว่า ใช้ปกครองบ้านเมืองในพื้นที่ค้นพบและบริเวณโดยรอบในช่วงเวลาที่มีการบันทึก ซึ่งสาระสำคัญคือการวาง หลักเกณฑ์หรือข้อพึงปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่ง ปฐมพงศ์ ณ จัมปาศักดิ์ ได้กรุณามอบต้นฉบับ ปริวรรตเพื่อการศึกษาในครั้งนี้

ในปัจจุบัน อดีตของอีสานยังมีเสน่ห์ และชวนให้มีการศึกษาค้นคว้าอย่างหาที่สุดไม่ได้ และหนึ่งใน จำนวนหลายๆ เรื่องราวที่ควรค่าแก่การศึกษาไม่น้อยก็คือเรื่องกฎหมาย ซึ่งมีการจดบันทึกในเอกสาร ประเภทใบลานเพราะหลักฐานดังกล่าว ได้บรรจุเอาภูมิปัญญาอีสานไว้อย่างครบถ้วน^๔

นักประวัติศาสตร์ให้ความสำคัญแก่หลักฐานประเภทกฎหมายโบราณมาก เพราะกฎหมายเก่า มีเนื้อหาครอบคลุมทุกเรื่อง ตั้งแต่เรื่องของผู้ปกครองบ้านเมืองไปถึงเรื่องความเป็นอยู่ของชาวบ้านตั้งแต่ เกิดจนตาย กฎหมายทั้งหลายที่บัญญัติขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสังคมใดย่อมเป็นเครื่องสะท้อนภาพของสังคมนั้น เพราะกฎหมายเป็นเครื่องมือของรัฐในการรักษาความสงบสุขในสังคม และมักจะออกมาเพื่อแก้ปัญหา ความขัดแย้งในสังคม ด้วยเหตุนี้ กฎหมายจึงเป็นแว่นส่องสังคมในอดีตได้เป็นอย่างดี

จากความเป็นมาและความสำคัญของกฎหมายโบราณทั้งสองฉบับ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษา เรื่อง “ภาพสะท้อนหลักการอยู่ร่วมกันจากกฎหมายโบราณอีสานโดยสังเขป : กรณีศึกษา กฎหมายโบราณ สาเกตุนครและฉบับวัดดาวดึงส์” เพื่อศึกษาถึงภาพสะท้อนของหลักธรรมในกฎหมายโบราณทั้งสองฉบับ และเพื่อศึกษาภาพสะท้อนการอยู่ร่วมกันในสังคมจากกฎหมายโบราณทั้งสองฉบับ นอกจากนี้ องค์ความรู้ ที่ได้สามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นฐานข้อมูลในเรื่องกฎหมายโบราณรวมซึ่งปัจจุบันมีผู้ที่สนใจศึกษา น้อยมาก รวมถึงเพื่อเป็นแนวทางการศึกษาต่อยอดในเรื่องกฎหมายโบราณต่อไป

^๔ อรรถ นันทจักร, เอกสารปริวรรตกฎหมายภาคอีสานจากกฎหมายประเภทใบลาน, (อำนาจเจริญ : ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน โรงเรียนอำนาจเจริญ, ม.ป.ป.), หน้า ๑.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักธรรมจากกฎหมายโบราณสาเกตุนครและฉบับวัดดาวดิงส์
๒. เพื่อศึกษาภาพสะท้อนหลักการอยู่ร่วมกันในสังคมจากกฎหมายโบราณสาเกตุนครและฉบับวัดดาวดิงส์

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) พิจารณาได้ดังนี้

- เอกสารระดับปฐมภูมิ ได้แก่ กฎหมายโบราณสาเกตุนครและกฎหมายโบราณอีสานฉบับวัดดาวดิงส์ เป็นการศึกษาตีความเชิงลึก (In-depth hermeneutics) จากกฎหมายดังกล่าว
- เอกสารอื่น ๆ ได้แก่ หนังสือ วิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย บทความ วารสาร ตลอดจน เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
- สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ๖ คน

ผลการวิจัย

การตอบวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยจะพิจารณาบริบทของกฎหมายโบราณทั้งสองฉบับที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมและหลักการอยู่ร่วมกันในสมัยนั้น ว่ามีแนวปฏิบัติหรือมีสิ่งใดควบคุมที่แฝงอยู่ในตัวบทกฎหมายซึ่งหลักธรรม (Moral) ในที่นี้ หมายถึง หลักความจริงที่เป็นความดีงาม ความถูกต้อง เมื่อนำไปปฏิบัติแล้ว จะช่วยให้เกิดความดีงามในชีวิตและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

๑. จากการศึกษาหลักธรรมจากกฎหมายโบราณสาเกตุนครและฉบับวัดดาวดิงส์ พบว่าหลักธรรมที่สอดคล้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักศีล ๕ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างบทบัญญัติในกฎหมายโบราณสาเกตุนครฉบับวัดพรหมประสิทธิ์ฯ ความว่า

“ให้เจ้ากรมการท้าวเพี้ย สิบฮ้อยน้อยใหญ่ ตาแสงนายบ้าน จำบ้าน ไพรบ้านพลเมือง ให้ถึงปะละพุทธาตุศาสนา ให้อยู่ในศีล ๕ เข้าวัดฟังธรรมทุกวันอย่าได้ขาด ให้พร้อมกันทำบุญให้ทานตามโบราณทุกปีอย่าได้ขาด”

คำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทในการควบคุมสังคมอย่างปฏิเสธไม่ได้โดยเฉพาะหลักศีล ๕ ที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้ประชาชนรวมถึงผู้ปกครองปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการปกครองท้องถิ่นอีกอย่างหนึ่ง สอดคล้องกับบทบัญญัติในกฎหมายโบราณ ฉบับวัดดาวดิงส์ที่ว่า

“อย่าให้สีทาสราชกุมมาร เสนาใน เสนานอก บ่าวไพร่ทั้งปวง อย่าให้ทำหยาบช้า เสพสุรายาเมา เตะเตี้ยลอยชาย ใส่เกิบกั้งหม่ม แพนพอกหัว แลขี่ยวดยานช้างม้าล้อเกวียนและเอาสัตว์ตัวมีวิญญาณ เข้าไปในวัดวาอาราม เชิงจึงเอาไปเป็นอาหารแก่ตัวแลหุบตักกัน ปะมาทะด่าพิรุ สามเณร เป็นอันขาดทีเดียว” และอีกบทบัญญัติหนึ่ง กล่าวว่า

“ห้ามอย่าให้สีทาสราชกุมมาร เสนาใน เสนานอก บ่าวไพร่ทั้งปวงเตะเตี้ยลอยชาย ถือเครื่อง สัตอาวุธ กั้งกตือเกิบ แพนพอกหัวเข้าไปในคุ้มเจ้านายผู้มีเกียรติยศอันใหญ่ ถ้าผู้ใดذنทำ ให้มีชันคาย เจ้าเมือง ๕ บาท เจ้าอุปมะราช ๑ ตำลึง ๒ สลึง เจ้าราชวงศ์ ราชบุตรผู้ช่วยชันคายสีทาสราชกุมมาร เมืองแสน เมืองจันทร์ ชันคาย ๒ บาท” เป็นต้น

ประโยคข้างต้นยิ่งอธิบายได้ว่า ทุกคนต้องให้ความสำคัญกับพระพุทธรูป/สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในฐานะเป็น ตัวแทนของศาสนา ประกอบกับการตีมูลค่ายังผิดศีลข้อที่ ๕ ที่กล่าวว่า “สุราเมรัยมิชปะมาทตลานา เวมณี” หมายถึง การละเว้นจากการดื่มสุราเมรัยและเครื่องของมีเมาทุกชนิด” เหตุด้วยสถานที่ ดังกล่าวอันเป็นที่อยู่ของเจ้าเมืองผู้ปกครอง มักมีสิ่งสำคัญประการหนึ่งคือของมีค่าคู่บ้านควรเมือง ดังที่ ปฐมพงศ์ ณ จัมปาศักดิ์ ได้ให้สัมภาษณ์ต่อผู้วิจัยไว้ว่า “ภายในคุ้มของเจ้าเมืองในสมัยโบราณจะมีการ ประดิษฐานของพระแก้วผลึกในหอพระเจ้า” โดยหากผู้ใดฝ่าฝืนนอกจากจะต้องเสียชันคาย(ค่าปรับ) แล้ว ยังถือว่าไม่ทำการเคารพต่อพระพุทธรูปพระธรรมและอำนาจเบื้องสูง ซึ่งอาจถูกลงโทษทางสังคม ในข้อนี้ จึงยกตัวอย่างว่าในสมัยโบราณนั้น กฎหมายมักจะมีการบัญญัติให้บุคคลในสังคมเคารพต่อพระพุทธรูปศาสนา อย่างสูงสุด ซึ่งนับว่ากฎหมายโบราณทั้งสองฉบับสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการ ควบคุมประชาชนให้อยู่ในปกครอง เพราะบทบัญญัติกฎหมายนั้นกำหนดโทษไว้อย่างชัดเจน ประกอบกับ ประชาชนในสมัยนั้นเคร่งครัดในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยมองว่าทางกฎหมายนั้นเป็นเพียงโทษที่เล็กน้อย เท่านั้นไม่มีบทบัญญัติข้อใดที่กำหนดโทษถึงชีวิตเลย หากโทษที่รุนแรงกว่านั้นผู้วิจัยมองว่าอาจจะเป็นการ ลงโทษทางสังคมมากกว่า ผู้ที่กระทำความผิดตามบทบัญญัติที่สอดคล้องกับหลักธรรมเหล่านั้นอาจถูกมอง ว่าเป็นผู้ที่ไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ยังมีบทบัญญัติที่ห้ามเรื่องชู้สาวที่กล่าวว่า

“ถ้าราชตระกูลเดียวกันกับผู้ชายหากพูดจาสมัครรักใคร่ ได้จับมือถือนิ้วผู้หญิงลูกสาวท่านให้เอา ๒ บาท ถ้าจับนมชมแก้ม ให้เอาตำลึง ๑ ถ้าใครถึงสำเลาบมีลูกให้เอา ๒ ตำลึง ถ้าถึงสำเลาบมีลูกบ่ปลูก แปลงให้เอา ๗ ตำลึง ถ้าปลูกแปลงให้มีสินสู่ ๒ ตำลึง ค่าเบี้ย ๑ แล้วให้สำแดงเหื่อนตามอย่างทุกข้อ” และ “ถ้าราชสกุลลูกหลานพระยาแลลูกเสนาทามาส ไปขอลูกหญิงเสนาอามาสผู้ใหญ่ให้มีสินสู่ ๖ ตำลึง ถ้าลวงประเวณีเข้าไปนอนอยู่กับลูกหญิงหลานหญิงเสนาอามาส จะให้อยู่กับด้วยกัน ให้เอาเงิน ๓ ตำลึง ถ้าผู้ชายบ่สมัครผู้หญิงบ่มีลูกให้เอา ๔ ตำลึง ถ้าหญิงมีลูกให้เอา ๓ ตำลึง ๒ บาท ถ้าชู้ลูกหญิงหลานหญิง เสนาอามาสผู้น้อยกว่านั้น ให้...”

ประโยคข้างต้นได้กำหนดค่าปรับไหม (ค่าปรับ) ในกรณีที่ชายหญิงในราชตระกูลเดียวกันได้จับมือลูกสาวท่าน ให้ปรับ ๒ บาท ถ้าอนาจารและล่วงเกินร่างกายสตรีจะถูกปรับ ๑ ตำลึง ถ้ากระทำชำเราสตรีแต่ไม่มีบุตรจากการกระทำดังกล่าว ปรับ ๒ ตำลึง ถ้ากระทำชำเราแล้วมีบุตร แต่ไม่รับผิดชอบ ปรับ ๗ ตำลึง ถ้ารับผิดชอบให้มีสินสอด ๒ ตำลึง เงิน ๑ เปี้ย แล้วให้ทำตามอย่างประเพณีการอยู่กันฉันท์สามีภรรยา และอีกบทบัญญัติหนึ่ง กล่าวว่า ถ้าลูกหลานท้าวพระยาไปสู่ขอลูกสาวของอำมาตย์ชั้นผู้ใหญ่ ให้มีสินสอด ๖ ตำลึง แต่หากอยู่กันฉันท์สามีภรรยาแล้วจะแต่งงานกันให้ปรับ ๓ ตำลึง หากไม่พร้อมที่จะสมรสกันแล้วฝ่ายหญิงก็ยังไม่มีบุตร ให้ปรับ ๔ ตำลึง ถ้าหญิงมีบุตรให้ปรับ ๓ ตำลึงกับอีก ๒ บาท บทบัญญัตินี้ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าค่าปรับในกรณีที่ทำผิดประเพณีก็จะมีราคาที่แตกต่างกันออกไปตามสถานะทางสังคม สภาพเศรษฐกิจของแต่ละบุคคล ค่าสินสอดก็เป็นเช่นลักษณะเดียวกัน และบทบัญญัตินี้ดังกล่าวยังเชื่อมโยงเข้าสู่หลักศีล ๕ ในข้อที่ ๓ ว่า “กาเมสุมิจจาจาราเวรมณี” หมายถึง การละเว้นจากการประพฤติผิดในกาม การประพฤติผิดลูกผิดเมียคนอื่น (มีกิ๊ก มีชู้ก็ไม่ควร ยกเว้นแต่ จะมีการแต่งงาน และหรือมีการรับรู้รับเห็นด้วยจากผู้ปกครองของทั้งสองฝ่าย) ในบทกฎหมายจึงมีข้อกำหนดโทษด้วยการแก้ไขปัญหาการประพฤติผิดศีลโดยให้นำสินสอดมาชดเชยตนเอง ยังมีข้อบัญญัติเกี่ยวกับการลักขโมยที่กล่าวในกฎหมายโบราณฉบับวัดดาวดึงส์ว่า

“ถ้าผู้ร้ายลักขังม้า โคกระบือ พะลึงของได้ตัวผู้ร้ายค่าไถ่ ของกลางออกจากศาลให้ขึ้นกับผู้ร้าย ให้ผู้ร้ายไถ่ออก ให้ช้างตัว ๑๐ บาท ม้าตัว ๕ บาท กระบือตัว ๑๐ บาท โคตัว ๓ บาท ถ้าแผ่นดินของเอาแต่ค่ามากน้อยทวงเอา”

จากคำกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับศีลข้อที่ ๒ ของหลักศีล ๕ ว่า “อทินนาทานาเวรมณี” หมายถึง การเว้นจากการลักทรัพย์ หรือทรัพย์ที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ บทบัญญัติจึงกำหนดโทษไว้อย่างชัดเจนในกรณีลักทรัพย์ จากการวิเคราะห์บทกฎหมายที่สอดคล้องกับหลักศีล ๕ แล้วในกฎหมายโบราณทั้งสองฉบับยังทำให้เราทราบถึงการให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาในสมัยโบราณเนื่องจากชุมชนทุกชุมชนแทบจะมีวัดทั้งหมดตั้งบทบัญญัติที่กำหนดในกฎหมายฉบับวัดดาวดึงส์ว่า

“ถ้าบ้านใดมีพระพุทฺธิสามเณร และให้ตาแสงนายบ้านเฝ้าแก่ สร้างวัดไว้ไปนิมนต์พระพุทฺธิสามเณรมาเมตตาแล้ว ให้พร้อมกันจัดแจง คำพระด้วยปัจจัยสาสตร์ทั้งสี่แล้วให้พร้อมใจกันรักษาศีลฟังธรรม”

จากข้อความข้างต้นทำให้ผู้วิจัยทราบถึงการให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาและวัดในสมัยโบราณที่ผ่านมา แม้เขียนกฎหมายขึ้นเพื่อควบคุมชาวเมืองยังนำหลักศีลธรรมเข้ามาผนวกกับบทกฎหมายได้นับว่าชุมชนในสมัยโบราณโดยเฉพาะเมืองสาเกตุนครที่กำหนดบทกฎหมายให้สอดคล้องกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ถูกสอดแทรกเข้ากับบทกฎหมายโบราณทั้งสองฉบับก็สามารถควบคุมสังคมให้มีความเป็นระเบียบ

๒. จากการศึกษาภาพสะท้อนการอยู่ร่วมกันในสังคมจากกฎหมายโบราณสาเกตุนครและฉบับวัดดาวดึงส์ พบว่า สังคมอีสานในยุคที่ยังไม่ปรากฏกฎหมายลายลักษณ์อักษรนั้น ชาวอีสานยึดเอาฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เป็นหลักในการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งฮีตสิบสอง หมายถึงจารีตประเพณีที่ประชาชนต้องร่วมกิจกรรมทำบุญในแต่ละเดือนตลอดทั้งปี และคองสิบสี่ คือ แนวทางสำหรับผู้ปกครองบ้านเมืองและประชาชนทั่วไปพึงปฏิบัติมี ๑๔ ประการ นั้นเอง

นอกจากหลักธรรม สิ่งที่สามารถนำมาผนวกกับกฎหมายก็คือหลักฮีตคองหรือที่เรียกกันติดปากว่า ฮีต ๑๒ คอง ๑๔ ซึ่งถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน ในกฎหมายโบราณทั้งสองฉบับไม่ว่าจะเป็นฉบับวัดดาวดึงส์หรือฉบับวัดพระหมประสิทธิ์ ก็ผนวกฮีตคองเหล่านี้เข้าไปเพื่อควบคุมสังคมในสมัยโบราณให้เคร่งครัดตามที่บรรพบุรุษปฏิบัติต่อกันมาอย่างยาวนาน ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างบทกฎหมายที่สอดแทรกฮีตคอง เข้าไปเพื่อเป็นเครื่องมือควบคุมสังคม เช่น

ฮีตเจ้าคองขุน คำว่า เจ้า หมายถึงพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเรามักเรียกว่า “เจ้า” ส่วนขุนก็หมายถึงกษัตริย์ผู้ครองเมือง มีความหมายคล้ายเจ้า แม้แต่ผู้ทำงานต่างพระเนตรพระกรรณ ก็นิยมเรียก “ขุน” เช่นกัน คองขุน ก็ทำหรือปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่เคยปฏิบัติกันมาแต่โบราณ เช่นกษัตริย์ต้องปฏิบัติตามทศพิธราชธรรมดูแลไพร่ฟ้าประชาชนให้เป็นอยู่อย่างสงบสุขโดยทั่วกัน จากการศึกษาขอยกข้อความในกฎหมายฉบับวัดพระหมประสิทธิ์มาประกอบเป็นตัวอย่าง ว่า

“สมเด็จพระขัติยะวงศาพะมาหิขัติยะราช ขาดิสุริยะวงศ์ องค์เสวยเมือง ร้อยเอ็ดราชะบุรีศรีสาเกตุ ตะจงปงสิทธิพระราชอาญา อาณาจักรหลักค้ำเมืองให้เมืองแสน เมืองจัน และอัครมหาเสนาผู้ใหญ่ทั้งหลาย ตั้งพิลาศหลักค้ำเมืองไว้ตามโบราณฮีตบ้านคองเมือง ให้อยู่สุกะติ เหมือนอย่างแต่ก่อน”

ฮีตท้าวคองเพี้ย คำว่า ท้าว เป็นคำเรียกเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ในสมัยโบราณเช่น ท้าวอุปฮาด ราชบุตร แม้เจ้าครองเมืองบางเมืองเรียกว่า “ท้าว” การปฏิบัติตามคลองธรรมก็คงปฏิบัติตาม คองขุน หรือตามจารีตที่ตระกูลเคยปฏิบัติมา โดยยึดหลักธรรมในพระศาสนาเป็นที่ตั้ง หากผู้ปกครองบ้านเมืองตลอดจนข้าราชการไม่ปกครองโดยธรรม ก็จะทำให้ไพร่ฟ้าประชาชนเดือดร้อนดังคำในกฎหมายฉบับวัดดาวดึงส์ว่า

“อันหนึ่งให้เจ้านายเสนาอำมาตย์และไพร่ฟ้าราษฎรทั้งปวงพร้อมกัน โขตนาพระศาสนาแลรักษาจารีตเมืองให้รุ่งเรืองดังงามทั่วทุกบ้านทุกอำเภอ”

ฮีตไพร่คองนาย ไพร่ หมายถึง ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินหรือประชาชนทั่วไป มีประเพณีกำหนดให้ปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง และทำตามคำสั่งของเจ้านาย มีการทำงานโยธาและเข้ารับราชการทหาร เป็นต้น สำหรับคองนาย ผู้เป็นนายก็ต้องปฏิบัติตามกิลเมืองและหน้าที่ ไพร่กับนายต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังคำกล่าวในกฎหมายฉบับวัดพระหมประสิทธิ์ ว่า

“บ่าวไพร่ตัวได้วิวาทกับบ่าวไพร่ผิดอื่น อย่าให้ช่วยบ่าวตัว ให้ห้ามสองฝ่ายถ้าผู้ใดช่วยตัวตีบ่าวท่าน ท่านเจ็บตำพาดเพื่อนถึงเจ้าขุนมูลนาย ผิดมีโทษ”

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า กฎหมายกำหนดเรื่องบ่าวไพร่ไว้ อย่าให้เจ้านายช่วยไพร่ตัวเองซึ่งเป็น เรื่องที่ผิด แม้นายกับไพร่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันก็ตาม จึงต้องมีข้อห้ามไว้เพื่อป้องกันการทำผิด

ฮิตปักทองเดือน ในเรื่องนี้ก็เป็นเรื่องของประเพณีซึ่งที่ต้องทำเป็นประจำทุกเดือนในรอบปีไม่ให้ขาด ซึ่งอาจจะเป็นอุบายแต่โบราณให้คนเข้าวัดเพื่อพบปะกันร่วมทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อเป็นการสร้างความ สามัคคีให้แก่คนในชุมชน ซึ่งในกฎหมายทั้งสองฉบับ กำหนดไว้โดยรวมว่า

“อันหนึ่งให้เจ้ากรรมการท้าวเพี้ย ลิบฮ้อยน้อยใหญ่ ตาแสงนายบ้าน จำบ้าน จำไพรบ้าน พลเมือง ให้ถึงปะละพุทธศาสนา ให้อยู่ในศีล ๕ เข้าวัดฟังธรรมทุกวันอย่าให้ขาด ให้พร้อมกันทำบุญให้ทาน ตามโบราณ ทุกปีอย่าให้ขาด”

จากข้อความข้างต้นทำให้ทราบว่าในเมืองสาเกตุนครแต่โบราณปฏิบัติตามประเพณีฮิตปักทองอย่าง เคร่งครัด ซึ่งเห็นได้จากบทบัญญัติในกฎหมายไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองหรือผู้ที่อยู่ใต้ปกครองก็ต้องปฏิบัติตาม ฮิตปักทองที่บรรพบุรุษปฏิบัติต่อกันมาอย่างยาวนาน

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ทำให้ทราบว่า หลักสำคัญที่เป็นเครื่องมือในการควบคุมสังคมอีสานในอดีต คือ ศีล ๕ ซึ่งเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสั่งสอนให้ชาวพุทธทุกคนยึดถือปฏิบัติ เป็นหลักการดำเนินชีวิต ซึ่งมีสาระสำคัญอันเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว นั่นคือ ปาณาติปาตาเวรมณี คือ การละเว้นจากการฆ่าสัตว์, อทินนาทานาเวรมณี คือ การละเว้นจากการลักทรัพย์, กาเมสุมิฉจจาเวรมณี คือ การละเว้นจากการประพฤติดูผิดในกาม, มุสาวาทาเวรมณี คือ การละเว้นจากการพูดปด, และสุราเมรยมัณชปมาทัตถานา การละเว้นจากของมึนเมาทุกชนิด ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่พบได้ เช่นเดียวกันในกฎหมายโบราณทั้งสองฉบับ ซึ่งผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างบางข้อที่สำคัญไว้ในผลการวิจัยนี้

นอกจากหลักธรรมของศีลพื้นฐานห้าประการนี้ สังคมโบราณอีสานยังมีสิ่งหนึ่งที่เป็นภาพสะท้อน หลักการอยู่ร่วมกันในสังคม อันแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สังคมไม่สลับซับซ้อน และการดำเนินชีวิต สอดคล้องควบคู่ไปกับพระพุทธศาสนา จารัตประเพณี และวัฒนธรรม นั่นคือการยึดเอา ฮิต ๑๒ คอง ๑๔ มาเป็นหลักในการอยู่ร่วมกันในสังคม อาทิ ฮิตเจ้าคองขุน ฮิตท้าวคองเพี้ย ฮิตไพร่คองนาย ฮิตปักทองเดือน ต่างๆ เหล่านี้ สะท้อนให้เห็นว่าการอยู่ร่วมกันในสังคม นอกจากจะมีกฎหมายที่บัญญัติขึ้นตามหลักศีล พื้นฐานแล้ว ยังมีจารีตฮิตคองเป็นเครื่องมือดูแลสังคมอีกทางหนึ่ง ซึ่งนับเป็นอุบายอันแยบยลของคน ในสมัยโบราณในการควบคุมสังคมให้เป็นปกติสุข

ข้อเสนอแนะ

กฎหมายโบราณมีหลายฉบับที่ยังไม่ทำการศึกษาบางส่วนอาจจะยังไม่ค้นพบ สืบเนื่องจากผู้ที่ทำการศึกษาอยู่น้อยจึงไม่สามารถต่อยอดการวิจัยเกี่ยวกับกฎหมายโบราณ ดังนั้นแล้วข้อเสนอแนะของผู้วิจัยขอเสนอว่า ควรสำรวจการค้นพบกฎหมายฉบับอื่น ๆ เพิ่มเติมเพื่อทำการเปรียบเทียบกับกฎหมายโบราณทั้งสองฉบับที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบของการเขียนกฎหมายว่ายังสอดคล้องหลักของพระพุทธศาสนาดังเช่นกฎหมายฉบับดาวดึงส์และฉบับวัดพรหมประสิทธิ์ ซึ่งอาจจะค้นพบวิธีการปกครองสภาพสังคมแต่โบราณผ่านกฎหมายโบราณที่ค้นพบ สามารถนำมาต่อยอดรวบรวมตลอดจนเป็นแนวทางปฏิบัติในสังคมปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กฎหมายโบราณ ฉบับวัดดาวดึงส์ อำเภอแก่งดำ จังหวัดมหาสารคาม. ไม่ระบุสำนักพิมพ์, ๒๕๔๘.
- กฎหมายโบราณสาเกตุนคร ฉบับวัดพรหมประสิทธิ์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. ม.ป.พ. ๒๕๔๘.
- จารุบุตร เรืองสุวรรณ. ขนบธรรมเนียมประเพณีระบอบการปกครองของชาวอีสานสมัยเก่า. มหาสารคาม: เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์อีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๑.
- สาร สารทัศน์นันทน์. หนังสือชุดสมบัติอีสาน. เลย : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๒๔.
- สุวิทย์ อิศาสวัสดิ์ และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. ประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑.
- อรรถ นันทจักร. เอกสารปริวรรตกฎหมายภาคอีสานจากกฎหมายประเภทใบลาน. อำนาจเจริญ : ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน โรงเรียนอำนาจเจริญ, ม.ป.ป..
- อรรถ นันทจักร. ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ประเพณีการจดบันทึกประวัติศาสตร์หัวเมืองอีสานถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๙.
- ผู้ให้สัมภาษณ์**
- ปฐมพงศ์ ณ จัมปาศักดิ์. สัมภาษณ์. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการพิเศษ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๑๒ เมษายน ๒๕๕๘.
- สมัย วรรณอุดร. สัมภาษณ์. อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘.
- สัญญา วุฒิสาร. สัมภาษณ์. ครูประจำโรงเรียนบรบือวิทยาคาร มหาสารคาม, ๙ สิงหาคม ๒๕๕๘.

อริราช นันชนดี, สัมภาษณ์. อาจารย์ประจำสาขาการศึกษาปฐมวัย คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยนครพนม, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

อรรถ นันทจักร, สัมภาษณ์. ศาสตราจารย์เกียรติคุณ อดีตอาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๘.